

2-TOM, 4-SON

TASVIRIY SAN'AT VA CHIZMACHILIK FANINING INSON HAYOTIDAGI
AHAMIYATI

Dilfuza Islomovna Mamurova,

p.f.f.d(PhD), professor Buxoro davlat pedagogika instituti

Annotasiya. Borliqdagi, san'atdagi, go'zalliklarni ajrata bilishga o'rgatish. Turli geometrik yasashlar, proyeksiyalashlarni tushunish. O'quvchilarda tasviriy malaka, badiy-fikr, tashabbuskorlik, milliy g'ururni shakllantirishdir. Chizmalardagi kesim, qirqim, shartliliklar, soddalashtirishlar, birikmalar xususida urganish katta ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: san'at, geometrik yasashlar, proyeksiyalash, o'quvchi, tasviriy san'at, chizma.

Абстрактный. Различать красоту в существовании, в искусстве. Разбираться в различных геометрических построениях, проекциях. Это формирование у учащихся изобразительных навыков, художественного мышления, инициативы и национальной гордости. Очень важно узнать о разрезах, разрезах, условных обозначениях, упрощениях, сочетаниях в рисунках.

Ключевые слова: искусство, геометрические конструкции, проекция, ученик, изобразительное искусство, рисунок.

Abstract. Teaching to distinguish beauty in existence, in art. Understand various geometric constructions, projections. It is the formation of students' visual skills, artistic thinking, initiative, and national pride. It is very important to learn about cuts, cuts, conditionals, simplifications, combinations in drawings.

Key words: art, geometric constructions, projection, student, visual arts, drawing.

Chizmachilik-grafik ta'limning mazmuni, mohiyatidir. Tasviriy san'at va chizmachilik fanlarida ma'lumotnoma adabiyotlardan foydalana olish va belgilash, zamonaviy texnologiyalarning tasviriy san'at va chizmachilik fanlaridagi ahamiyati, chizmachilik fani orqali bolalarning fazoviy tasavvurlari oshadi va texnika estetikasi (dizayn) shakllanishidagi ahamiyatidir. Chizma, perspektiva, proyeksiyalash, sxemalar haqida o'quvchilarning tasavvurlarini kengaytirishda yozuv shriftlari, formatlar, qiyaliklar, tutashuvlarning ba'zi tomonlari bilan tanishishda katta vazifalarni nazarda tutadi.

Tasviriy san'at, chizmachilik borliqdagi narsa, hodisalar va ro'y berayotgan voqealarni ko'ra bilish, idrok etish, estetik va emotsional sezgirlikni o'stirish, chizish malakalarini hosil qilish, fazrviy fikrlash, rang sezish, kompozitsion madaniyatni, ko'rish

2-TOM, 4-SON

orqali tasavvur qilishda, kombinatsilashdagi xususiyatlari ahamiti kattadir.

Tasviriy san'at badiiy mehnat, chizmachilik faning bir sikl ekanligi. Bu fanlar tarixiy, madaniy yodgorliklarni, atrof muhitni asrash, narsalarga nisbatan badiiy did bilan qarash va estetik jihatdan baho berish malakasini o'z ichiga oladi.

Tasviriy san'at va chizmachilik fani ya'ni ta'limning maqsadi o'quvchilarda badiiy, ahloqiy, texnik madaniyatni shakllantirishga yordam qiladi. Fan mazmunan tasviriy, dekorativ amaliy, memorchilik kabi san'at turlarini o'z ichiga oladi.

Chizmachilikdan o'quvchilarga murakkab bo'lmagan texnik chizmalarni bajarishga, o'qishga va o'z fikrini grafik tasvirlar vositasida ifoda etishga, kompyuter yordamida oddiy chizmalarni yasashga o'rgatishdan iborat.

Tasviriy san'at va chizmachilik fani ta'lim va tarbiya birligi muhim, bu fanning jihati hisoblanadi. Bugungi kunda hayotimiz turli jabhalarda o'zgarib bormoqda. Hozirgi zamonaviy ilg'or ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, madaniy-ma'naviy hayotimizda aniqlikka intilish, yangiliklardan xabardor bo'lish, tariximizni, o'tmishimizni, buyuk ajdodlarimizni, ularning fikr- g'oyalarini bilmog'imiz lozim.

Viloyat maktablaridan keladigan tasviriy san'at va chizmachilik o'qutuvchilari fanning maqsadini ham vazifalarini ham DTSda ko'rsatilganidek ajrata oladi. ammo o'quvchilarga shu fanlarni yanada chuqurroq bilim berishga, grafik savodxonligini oshirishga doimo ham kerakli e'tibor beravermaydilar. Shuning natijasida o'quvchilarning bilim darajasi, grafik savodi DTS talablaridan doimo orqada qolib, ta'lim va tarbiya birligi saqlanmay qolmoqda.

Tasviriy san'at fanidan o'quvchilar savodxonligi bugun jahon madaniyatining eng yuksak namunalarini ilg'ay oladigan bo'lishlari lozim, bunga avvalo o'qutuvchining o'zi tayyor bo'lmog'i kerak. Chizmachilik fanida ham ilg'or keyingi terminologiyalarning kirib kelishi ko'proq yangi materiallardan xabardor bo'lishni ta'lab etadi.

Tasviriy san'at va chizmachilik fanlari deyarli maktabda o'qitiladigan barcha fanlar bilan bog'langan holda olib boriladi. Bu fanni o'zlashtirishga agar o'qutuvchi to'g'ri metodikadan foydalansa samarali ta'sir ko'rsatadi.

Har qanday fan ta'lim-tarbiya birligini ta'minlab berilishini talab etadi. Dunyoda biron bir predmet yo'qki bir-birisiz yolg'iz rivojlana olsa. Tasviriy san'at fikr doirasini, chamalashni, hajmni, rangni o'rgatsa; chizmachilik aniq o'lchamlar asosida o'quvchi fazoviy tasavvurini kengaytiradi, o'quvchilarda ahloqiy, estetik, mehnat, ekologik va jismoniy tarbiyani amalga oshirishga muhim rol o'ynaydi.

Chizmachilik fani DTS talablari bo'yicha maqsad-vazifalarga erishishda ta'lim-tarbiya nazariyalari konsepsiyasi bo'yicha ko'rilgan masalalarga ijodiy yondoshuvni

2-TOM, 4-SON

o'rganib o'z ish faolitada qo'llab borishdan iborat.

Chunki, chizmachilik fanida fazoviy tasavvur, proyeksiyalash metodlari, o'lcham qo'yish, tutashmalar, aksonometrik proyeksiyalar, yaqqol tasvirlar, eskizlar, topografik va pnematik sxemalar, reja, fasad kabi qurilish chizmalari haqida ham tushunchalarni chuqurlashtirishlari lozim.

Chizmachilik fani nafaqat dizayn san'atini balki u estetik tarbiya masalalarini, milliy mafkura, g'oyaviy dunyoqarashni ham o'zlashtirib olishga yordam beradi.

Fanning mazmuni kengayib bormoqda, tashqi informatsiyalar ko'paymoqda, o'quvchilarning ham dunyoqarashi kengayib, axborotlar zapasi oshmoqda. Shunday bo'lsada tasviriy san'at va chizmachilik fanlari bo'yicha ta'lim-tarbiya jarayonning u yoki bu tamoni takomillashtirish sohasida ilg'or o'qituvchilar ishini ma'lum darajada oshirish talablari rivojlanib zamonoviy talablarga to'g'ri keladigan qilib shakllantirish davr talabidir.

Rasm o'z nomi bilan qo'lda bajarilgan turli shakllarning qog'ozdagi tasviriga aytamiz. Jismning shaklini va o'lchamlarini ko'rsatadigan tekislikdagi tasvir chizma deyiladi! Rasm ishlashda narsa qo'yilishi, tasavvurdan chizilishi mumkin. Hozir yangi DTSda va dasturida 5ta bo'limga bo'lgan holda rasm darsi o'rganilishi kerakligi aytiladi, ya'ni:

Borliqni idrok etish (1-4 sinflar); Badiy ko'rish-yasash (1-4 sinflarda);
San'atshunoslik asoslari;

Naturaga qarab tasvirlash;

Kompozitsion faoliyat;

Shuni ham aytish kerakki, rasmlarning bugungi kundagi olami yanada rang-baranglashdi, turli realistik san'at oqimlariga endi ko'pgina yangi-yangi avval bizga yot bo'lgan yo'nalishlar ham o'z ta'sirini ko'rsatmoqda. Rasmlarni rushunish endi, fikrlash bilan ham to'la almashinmoqda deyish mumkin. Bolalar chizgan rasmida uning olami aks etishi hammamizga ma'lum narsa, lekin shu rasmni o'qituvchi tushunib yetmasa-chi? Uni to'g'ri baholay olmasa nima bo'ladi. O'z-o'zidan ko'rinib turibdiki bolalarni qalban majruh bo'lib qolishiga olib kelinadi. Aslida tasviriy san'at «... o'tgan davr bilan hozirga davr o'rtasidagi to'siqni olib tashlash orqali ta'sir ko'rsatsa, ikkinchidan kishilarni tasviriy san'at orqali olayorgan tajribalari rassom tamonidan anglab yetilgan va baholab bo'lingan bo'ladi, uchinchidan rassom tamonidan tamoshabinga berilayotgan shaxsiy tajriba muallif tamonidan tabaqalashtirilgan va umumlashtirilgan bo'ladi.», chunki bola olami ham fikridagini rasmida ifoda etishidir.

Shunday ekan rasm ishlash qoidalarini bilish muhim ahamiyatga ega, avvalo chizilayotgan narsani yoki kompozitsiyani daftar varag'ida to'g'ri joylashtira olish. Barcha

2-TOM, 4-SON

o'quv qurollarini maqsadga muvofiq tarzda ishga tayyorlash. Bu qalamni ushlabdan tortib planshetda ishni yakuniga yetkazgunga qadar bo'lgan vaqrlarni o'z ichiga oladi.

O'quv materiallaridan tashqari endi rasm chizish qoidalari alohida o'rin tutadi. Rang, soya, yorug', perspektiva, koloriti va hokazolarni ham bajarilish qoidasiga amal qilinmasa natija kutilgandek bo'lmaydi.

Chizma chizish qoidasi ham rasm qoidalari kabi bir-birini doimo to'ldirib boradi. Proyeksiyalar, eskizlar, texnik rasmlar hammasi chizma rasm qurollarida ishlanadi. Chizma asboblari o'z ish usullari bilan rasmdan biroz farqlanadi ya'ni, chizg'ich, qalam chiqarilishi, gotovalnik, reysshina va hokazolar.

Barcha rasm va chizma qoidalariga amal qilinishi keyingi ishning bir maromda borishini to'la ta'minlaydi.

Tasviriy san'at va chizmachilik ta'limining inson hayotidagi ahamiyati nihoyatda ulkandir. Chunki tasviriy san'at ham chizmachilik fani ham kishilar fazoviy tasavvurini kengaytirishda muhim rol o'ynaydi.

Chizmalarni bajarish, o'qish jarayonida bolalarning fazoviy tasavvuri va mantiqiy tafakkurini, texnikaviy ijodkorlikni, dizayn, loyihalash, bunyodkorlik sohasidagi bilimlarini rivojlantirib muhim bilimlar olishni shakllantiradi.

Maktab chizmachilik ta'limining maqsadi o'quvchilarni murakkab bo'lmagan texnik chizmalarni bajarishga, o'qishga va o'z fikrini grafik tasvirlar vositasida ifoda etishga o'rgatishdan iborat. Agar o'quvchi grafik savodxon bo'lsa hayotda barcha chizmaga oid ishlarni tezda tushunish va bajarib berish imkoniyatlariga ega bo'ladi. Chunki biz texnikaviy axbo-rotlar jarayonida rivojlanishdamiz. Har yili minglab texnik terminlar hayotimizga kirib kelmoqda. Faqatgina keyingi mustaqilligimiz yillarida O'zbekiston Respublikasida qanchadan-qancha zavod va fabrikalar qurilib yangi-yangi mashinalar ishlab chiqarilmoqda. Bularni anglash va tushunib olishda tasviriy san'at va chizmachilik ta'limining ahamiyati kattadir.

Rasm solish ham o'qish, matematika, ona tili kabi o'qitiladigan mamlakag tez orada rivojlanib, eng oldindir boradigan bo'lar edi,- deb yozgan edi Deni Didro. Haqiqatdan ham tasviriy san'at va chizmachilik faninig inson hayotidagi ahamiyati juda katta. Chunki bola avvalo dunyoni rasmlardagi kabi idrok qiladi, ko'rgan narsasini qaytaradi ya'ni, psixologiyada amaliy tafakkur tushunchasi bo'yicha ushlab ko'rib, o'zi ijro etib o'rganadi. Hali yaratayotgan obrazlari abstrakt-mavhum holatda bo'lsada u qilgan ishdan estetik zavq oladi. bor- liqni o'zida aks ettiradi.

Tasviriy san'atni tushunish uning estetik tarbiya bilan uzviy big'liqligini san'atshunoslar Rempil, n. Abdullayev, T. Mahmudov va boshqalar bir necha bor asarlarida

2-TOM, 4-SON

aytib o'tganlar. Uslubiy jihatdan R. Xasanov, Q.Qosimov, S. Bulatov, A. Sulaymonov, B. Oripov, H. Egamov va boshqalar ham o'z kitoblarida keltirib o'tadilar.

Har buyumlarning loyihasini chizish, tuzish davrida rasmlar, eskizlar, sxemalar, chizmalar chiziladi. Umuman jamiyat ishlab chiqarish kuchlarining taraqqiy etishi bilan chizmalarning rasmiylashishi o'zgarib borgan. turli xildagi buyumlarni tasvirlash, rasmini chizish kishilarning uzviy aloqa vositasi sifatida hatto yozuv paydo bo'lishidan ham oldinroq vujudga kelgan. Shuningdek vaqt o'tishi bilan oddiy rasmlar o'rnini sxemalar, plan (rejalar) kabi chizmalar paydo bo'ldi va inson hayotini turli jihatlardan yaxshilash uchun xizmat qila boshladi. Demak, kishilik jamiyatiga san'at, go'zallik, dizayn kirib keldi.

Inson doimo o'z hayotini biron-bir tarzda go'zal qilishga intiladi – deyiladi manbalarda. Haqiqardan ham inson hamisha go'zallikka intilib yashagan va bu intilish hayot bor ekan davom etaveradi. Shuning atrofida tasviriy san'at umri boqiydir. O'zimizni chiroyli, go'zal qilish emas balki barcha narsalarimiz ham go'zal bo'lishini hohlaymiz. Bu hohish bizga juda katta ma'suliyat yuklaydi. O'z navbatida ta'lim-tarbiya shunday ma'suliyatning eng nodir, mustahkam himoyachisi va asosiy o'zagi bo'lib xizmat qiladi. Borliqdagi barcha narsalar uzviylikda rivojlanadi. Bunda tasviriy san'at va chizmachilik fanining ahamiyati kattadir.

Umumiy o'rta ta'lim maktablarida hozir amalga oshirilayotgan islohatlar badiiy va dizayn ta'lim-tarbiya jarayoning oldingi holatiga nisbatan rivojlanayotgan, yaxshilanayotgan bo'lsada uni yanada rivojlantirish zaruriyatini ham keltirib chiqarmoqda.

Bu masalada tasviriy san'at va chizmachilik o'qituvchisining roli katta. U chuqur bilimga ega bo'lishi uchun tinmay o'z ustida muntazam mashq qilib borishi, o'zining ilmiy-nazariy, amaliy bilim saviyasini takomillashtirib, ilg'or tajribalarni o'rganishi unga tayanishi lozimdir.

Har bir tasviriy san'at va chizmachilik darsini kerakli ko'rgazmali vositalar bilan boyitib, undan foydalanishi lozim. Chunki bu fanda ko'rgazmalar yordamchi emas balki ular dars uchun asosiy materiallardan biri bo'lib hisoblanadi.

Borliqni texnikani o'rganish uchun o'quvchilani komil shaxs qilib tarbiyalash uchun ularning o'quv faoliyatini faollashtirish davr talabidir, bu shundagina o'quvchi hayotiga samarali ta'sir ko'rsatadi.

ADABIYOTLAR

1. Тошев И. И., Абдуллаев С. С. Торговые купола Бухары //Интернаука. – 2018. – №. 14-1. – С. 31-33.

2-ТОМ, 4-СОН

2. Тошев, И. И., Абдуллаев, С. С., & Бадриддинов, С. Н. (2022). Популярные памятники и достопримечательности Бухары (минарет Калян, торговые купола). *Universum: общественные науки*, (2 (81)), 7-10.

3. Абдуллаев, С. С., Бакаев, Ш. Ш., Остонова, Г. Р., & Шарипов, Ш. Ш. (2021). Орнаментальная символика в народном декоративно-прикладном искусстве Бухары. *European science*, (2 (58)), 17-19.

4. Абдуллаев, Сухроб Сайфуллаевич. "ЭСТЕТИКА ЦВЕТА В ВОСПИТАНИИ ПЛАСТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ АРХИТЕКТОРА." *PEDAGOGS jurnali* 1.1 (2022): 384-386.

5. Абдуллаев С. С., Шарипов Ш. Ш. ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА СТУДЕНТОВ СРЕДСТВАМИ НАРОДНОГО ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО ИСКУССТВА //XXI ASRDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR, FAN VA TA'LIM TARAQQIYOTIDAGI DOLZARB MUAMMOLAR. – 2023. – Т. 1. – №. 5. – С. 80-85.

6. Абдуллаев С. С. РОЛЬ СРЕДНЕВЕКОВОЙ ЛИТЕРАТУРЫ ВОСТОКА В СОЗДАНИИ СЮЖЕТОВ МИНИАТЮРЫ СРЕДНЕЙ АЗИИ //Inter education & global study. – 2023. – №. 2. – С. 100-108.

7. Laue S., Abdullaev S. S. Legends and True Stories about the Samanid Mausoleum //EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION. – 2022. – Т. 2. – №. 2. – С. 308-311.

8. Botirov, J. S., Bakaev, S. S., Avliyakov, M. M., Shirinov, A. L., & Abdullaev, S. S. (2021). The same goes for art classes in private schools specific properties. *Journal of Contemporary Issues in Business and Government Vol*, 27(2).

9. Abdullayev¹ S. F., Abdullayev S. S. TRANSLATION OF CULTURAL VALUES IN THE ARTISTIC HERITAGE OF TRADITIONAL APPLIED ARTS OF BUKHARA.

10. Абдуллаев С. С. РОЛЬ СРЕДНЕВЕКОВОЙ ЛИТЕРАТУРЫ ВОСТОКА В СОЗДАНИИ СЮЖЕТОВ МИНИАТЮРЫ СРЕДНЕЙ АЗИИ //Inter education & global study. – 2023. – №. 2. – С. 100-108.

11. Jurayevich J. K., Sayfullayevich A. S. THE UNIQUE OF BUKHARA JEWS IN THE DYE INDUSTRY AND WEAVING CRAFT //Euro-Asia Conferences. – 2021. – Т. 1. – №. 1. – С. 48-53.

12. Sayfullayevich A. S. CHALLENGES OF TRAINING FINE ARTS TEACHERS IN THE PRESENT //International Conference on Research Identity, Value and Ethics. – 2023. – С. 348-353.

2-TOM, 4-SON

13. Abdullaev S., Mamatov D. Pedagogical foundations in the teaching of folk arts and crafts of Uzbekistan in the training of teachers of fine arts //E3S Web of Conferences. – EDP Sciences, 2023. – T. 420. – С. 10019.
14. Магдиева М. Э. Традиционное Искусство Ткачества //Miasto Przyszłości. – 2023. – Т. 33. – С. 145-149.
15. Pirnazarov G. F., Mamurova F. I., Mamurova D. I. Calculation of Flat Ram by the Method of Displacement //EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION. – 2022. – Т. 2. – №. 4. – С. 35-39.
16. Olimov S. S., Mamurova D. I. Directions For Improving Teaching Methods //Journal of Positive School Psychology. – 2022. – С. 9671–9678-9671–9678.
17. Aminov, A. S., Mamurova, D. I., & Shukurov, A. R. (2021, February). Additional and didactic game technologies on the topic of local appearance. In *E-Conference globe* (pp. 34-37).
18. Olimov S. S., Mamurova D. I. Information Technology in Education //Pioneer: Journal of Advanced Research and Scientific Progress. – 2022. – Т. 1. – №. 1. – С. 17-22.
19. Mamurova D., Khusnidinova N. Didactic possibilities of using computer graphics programs in the educational process //BIO Web of Conferences. – EDP Sciences, 2024. – Т. 84. – С. 02020.
20. Mamurova D. I., Ibatova N. I., Badieva D. M. The importance of using the keys-stadi innovative educational technology method in training the image module of geometric shapes //Scientific reports of Bukhara State University. – 2020. – Т. 4. – №. 1. – С. 335-338.
21. Khodjayeva N. S., Yakhyayeva M. T. Calculate Exact Integrals in the Visual Basic Window of Excel //International Journal on Orange Technologies. – 2021. – Т. 3. – №. 3. – С. 172-177.
22. Khodjayeva N., Sodikov S. Methods and Advantages of Using Cloud Technologies in Practical Lessons //Pioneer: Journal of Advanced Research and Scientific Progress. – 2023. – Т. 2. – №. 3. – С. 77-82.
23. Khodjayeva, Nodira. "THE URGENCY OF AUTHENTIC MATERIALS IN PROSPECTIVE FOREIGN LANGUAGE TEACHING." *Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры* 3.5 (2023): 77-80.
24. Ходжайева Н. С. et al. HTML ELEMENTLARI VA ATRIBUTLAR //BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – С. 115-119.

2-TOM, 4-SON

25. Rajabov T. I. The role of bukhara folklore songs in youth education in the system of continuous education. – 2022.
26. Rajabov T. I., Rutamova M. F. The Formation of the Spiritual and Moral Qualities of Students through Folk Songs in Continuing Education is an Urgent Pedagogical Problem //EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION. – 2022. – T. 2. – №. 2. – C. 404-408.
27. Rajabov, T. I., & Oripov, N. O. (2022). Teaching Folklore Songs Bukhara Children in Continuous Education as a Dolzarb Methodological Problem. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 2(2), 409-412.
28. Rajabov, T. I., & Rajabov, J. I. (2022). The Formation of Spiritual and Moral Qualities of Students through Folk Songs is an Urgent Pedagogical Problem. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 2(1), 331-335.
29. Ibodovich, T. R. (2022). PRACTICAL SITUATION OF TEACHING UZBEK MUSICAL FOLKLORE IN THE CONTINUOUS EDUCATION SYSTEM. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 14(6).
30. Ibodovich, R. T. (2021). The Educational Significance of Children's Folk Songs in Music Culture Lessons. *European Scholar Journal*, 2(6), 139-141.
31. Umedulayevna, S. S. (2023). Didactic Principles of Teaching Constructive Design Tasks in Drawing Lessons. *Miasto Przyszłości*, 35, 430-432.
32. Umedulayevna, S. S. (2023). Methods and Technologies for Using Constructive Design Issues in Drawing Lessons. *Miasto Przyszłości*, 35, 433-436.
33. Mamurova, F. I., & Sobirova, S. U. (2020). Shadow formation in perspective. *International Engineering Journal for Research & Development*, 5(4), 5.

